

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI DAXİLİ İŞLƏR
NAZİRLİYİ

P O L İ S   A K A D E M İ Y A S I

KAFEDRA: “DİO-NUN İNZİBATI FƏALİYYƏTİ”.

FƏNN: “KRİMİNOLOGİYA ”

FAKÜLTƏ: ƏYANI

M Ü H A Z İ R Ə

MÖVZU № 10. “Zorakı cinayətkarlığın kriminoloji xüsusiyyətləri və onun profilaktikası”

***Tərtib etdi: “DİO-nun inzibati fəaliyyəti”
kafedranın baş müəllimi,
polis polkovnik-leytenantı***

Vüqar Mansurov

*Mühazirə kafedranın iclasında müzakirə olunub və bəyənilib.
Protokol № _____ “_____” _____2020-cı il.*

B A K I 2020

MÖVZU № 10. “Zorakı cinayətkarlığın kriminoloji xüsusiyyətləri və onun profilaktikası”

PLAN:

GİRİŞ:

1. Zorakı cinayətkarlığın kriminoloji xüsusiyyətləri.
2. Zorakı cinayətkarların şəxsiyyətlərinin kriminoloji xüsusiyyətləri
3. Zorakı cinayətlərin səbəbləri və xəbərdar edilməsinin əsas istiqamətləri.

NƏTİCƏ:

Ə D Ə B İ Y Y A T:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı, 1995-ci il. mad.27,28, 31.
2. “Polis haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı,28 oktyabr 1999-cu il.
3. Azərbaycan Respublikası DİN-in 22.01.2020-ci il tarixli KQ-1 nömrəli Kollegiya qərarı: “2019-cu ildə cinayətkarlığa qarşı mübarizə və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsi üzrə respublika daxili işlər orqanlarının fəaliyyətinin nəticələri və qarşıda duran vəzifələr haqqında”
4. N.Əliyev, V.Mansurov.Kriminologiya. Dərs vəsaiti. Bakı, 2016.
5. N.Əliyev, V.Mansurov.Kriminologiya. Dərs vəsaiti (Sual və cavablarda). Bakı, 2015.
6. N.Əliyev, V.Mansurov.Kriminologiya. Dərs vəsaiti (Sxemlərdə). Bakı, 2017.
7. Səməndərov F.Y. Kriminologiya. Dərs vəsaiti, Bakı, 2012.
8. Ə. Piriyev. “Kriminologiya”. Bakı, 2000-ci il.

GİRİŞ

Zorakılıq məişətin ayrılmaz hissəsidir. Lakin insan darvnaşının daha aqressiv forması kimi kriminoloji tədqiqatların əsas obyektlərindən biridir. Çünki, zorakılıq insan davranışının daha aqressiv forması olub insanların həyatı və sağlamlığı kimi yüksək bəşəri dəyərlərin mühafizəsi ilə bağlı ictimai münasibətlərə qəsd edir.

Zorakılığın sosial-neqativ fenomen kimi tədqiq edilib öyrənilməsi onun haqqında elm sahəsi olan – “violentologiyanın” yaranmasına səbəb oldu. Violentologiya latın sözü olub (violentia) zorakılıq mənasını mənasını verir.

Zorakılıq bir təzahür kimi son illər daha aktiv öyrənilməyə başlanılmışdır. Bu səbəbdən zorakılığın anlayışı kriminoloqlar tərəfdən müxtəlif formada qəbul edilir. Onların bəziləri zorakılığın insanın həyatı və sağlamlığına qəsd etdiyini əsas göstərərək, yalnız şəxsiyyət əleyhinə olan cinayətlərin zorakı cinayətlərə aid olmasını qeyd edirlər. Digər qrupa aid olan kriminoloqlar sübut etməyə çalışırlar ki, zorakılıq sosial təzahür kimi tədqiq edildiyi üçün zorakılıqla müşayiət olunan bütün cinayətlər zorakı cinayətlərə aid edilməlidir.

Zorakı cinayətkarlığı digər cinayətlərdən fərqləndirən əsas cəhətlərdən biri onun dinamikasında ardıcılığın olmaması ilə bağlıdır. Müəyyən dövr ərzində zorakı cinayətlər arta, sonra isə azala bilər. Bu qeyri-müəyyənlik zorakı cinayətlərin tez-tez keyfiyyət dəyişmələrinə səbəb olur.

Həyacan doğuran hallardan biri də zorakılıqla bağlı cinayətlərin peşəkar cinayətkarlar tərəfindən törədilməsidir.

Qeyd edilən səbəblərdən irəi ələrək insanın həyat və sağlamlığını birbaşa təhlükə altına alan zorakı cinayətlərin səbəb və şəraitinin, inkişaf tendensiyalarının, cinayət əməlləri zorakılıqla müşayiət olunan şəxslərin şəxsiyyətinin xarakterik xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi və bu növ cinayətlərə qarşı dövlətin mübarizə strategiyasının işlənilib hazırlanması zəruridir.

Mövzunun tərkibi zorakı cinayətkarlığın kriminoloji xüsusiyyətləri, zorakı cinayətkarların şəxsiyyətlərinin səciyyəvi əlamətləri və bu növ

cinayətlərin profilaktikası kimi sualları əhatə edir. Mövzuda zorakı cinayətkarlığın vəziyyətini özündə əks etdirən statistik cədvəllərdən və kriminoloq alimlərin müxtəlif fikirlərindən istifadə edilmişdir.

SUAL I. Zorakı cinayətkarlığın kriminoloji xüsusiyyətləri.

İnsan həyatı və sağlamlığı ən yüksək bəşəri dəyərlərdən hesab olunur. Hər bir sivil dövlətdə olduğu kimi Azərbaycan Respublikasında da bu dəyərlər qorunur və dövlət tərəfindən qorunmasına hüquqi zəmanətlər verilir. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 27-ci (“yaşamaq hüququ”), 28-ci (“azadlıq hüququ”) və 31-ci (“təhlükəsiz yaşamaq hüququ”) maddələri insanın həyatı və təhlükəsizliyi ilə əlaqədar olan ictimai münasibətlərin aliliyini və toxunulmazlığını təsbit edir. Qanunla nəzərdə tutulmuş hallar istisna olmaqla, şəxsin həyatına, fiziki və mənəvi sağlamlığına qəsd etmək, ona qarşı zor işlətmək qadağandır.

Qeyd olunan səbəblərdən irəli gələrək insanın həyat və sağlamlığını birbaşa təhlükə altına alan zorakı cinayətlərin səbəb və şəraitinin, inkişaf tendensiyalarının, cinayət əməlləri zorakılıqla müşayiət olunan şəxslərin şəxsiyyətinin xarakterik xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi və bu növ cinayətlərə qarşı dövlətin mübarizə strategiyasının işlənib hazırlanması zəruridir.

Ədəbiyyatlarda zorakılıq anlayışı müxtəlifdir. Belə ki, mütəxəssislər tərəfindən zorakılığın **aşağıdakı növləri göstərilir:**

1. **Fiziki zorakılıq** – şəxsin əl-qolunu, ayaqlarını bağlamaqla, döyməklə, bədəninə müxtəlif hissələrinə zərbələr endirməklə, habelə sair fiziki ağrı yeritməklə müşayiət olunan və zərərçəkmiş şəxsə qarşı tətbiq olunan hərəkətlərin dairəsi başa düşülür.

2. **Psixi zorakılıq** – zərərçəkmiş şəxsə, onun yaxın qohumlarına, habelə zərərçəkmiş şəxsə əziz olan başqa şəxslərə qarşı fiziki zor tətbiq ediləcəyi ilə onları hədələmə.

3. **“Instrumental” zorakılıq** – burada zorakılıq hər hansı digər məqsədə çatmaq üçün əsas üsul qismində çıxış edir. Bu ən çox tamah-zorakı cinayətlərdə baş verir.

4. **Məişət zorakılığı.**

5. **Mənəvi zorakılıq.**

6. **Silahla müşayiət olunan zorakılıq** (soyuq və ya odlu silah).

7. Siyasi zorakılıq.

8. **Mülki zorakılıq** (tamah məqsədi olmadan başqasının əmlakını məhv etmə).

9. Ailə zorakılığı və s.

Zorakı cinayətlər öz məqsədinə çatmaq üçün cinayətkar tərəfindən psixi və ya fiziki zor tətbiq etməklə törədilən cinayətlərin cəmidir. Kriminoloji ədəbiyyatlarda zorakı cinayətlərin müxtəlif bölgüsü verilmişdir.

A.İ.Dolqovaya görə zorakı cinayətlər dedikdə yalnız cina-yətkar qəsdin obyektinə həyat və sağlamlıq olan cinayətlər başa düşülməlidir (qəsdən adam öldürmə, ananın yeni doğduğu uşağı qəsdən öldürməsi, qəsdən sağlamlığa ağır zərər vurma və s.). Lakin kriminologiya elmi zorakı cinayətkarlığı tək cə hüquqi kateqoriya kimi yox, həmçinin sosial təzahür kimi tədqiq etdiyi üçün zorakılıqla müşayiət olunan bütün cinayətkar davranışlar tədqiq edilməlidir. Bu tədqiqatlar zamanı şəxsin hərəkətlərində zorakılığın xarakterik əlamətləri, onların yaranma səbəbləri öyrənilməli və nəinki insanın həyatı və sağlamlığı, həmçinin qanunvericiliklə qorunan digər ictimai münasibətlərə qəsd edən və zorakılıqla müşayiət olunan cinayətlərə qarşı vahid mübarizə strategiyası hazırlanmalıdır.

Zorakı cinayətkarlığı 2 qrupa bölməklə onun düzgün təsnifatını vermək olar.

I qrupa aid olan zorakı cinayətkarlıqda zorakılıq kriminal motivasiyanın tərkib elementi kimi çıxış edir. Bu zaman kriminal qəsdin əsas obyektinə şəxsin həyatı və ya sağlamlığı olur. Şəxsiyyət əleyhinə törədilən cinayətlərin müəyyən qismi bu növ cinayətlərə aiddirlər: qəsdən adam öldürmə, ananın yeni doğulmuş uşağı qəsdən öldürməsi, qəsdən sağlamlığa ağır zərər vurma və s.

II qrupa aid olan zorakı cinayətlərdə isə zorakılıq kriminal məqsədə çatmaq üçün əsas vasitə qismində çıxış edir. Bu növ cinayətlərin əhatə dairəsi genişdir.

I qrupa aid etdiyimiz zorakı cinayətkarlıq aqressiv-zorakı cinayətkarlıq,

II qrupa aid etdiyimiz zorakı cinayətkarlıq isə rasiona-zorakı cinayətkarlıq adlandırılır.

Statistik göstəricilərə əsasən ümumi cinayətlərin strukturunda qəsdən adam öldürmə cinayətləri təqribən 1,4-1,9%, sağlamlığa ağır zərər vurma 1,6 - 2,1%, zorlama 0,3-0,4%, xuliqanlıq 6,7-9% təşkil edir.

Ağır zorakı cinayətlərin dinamikası onların keyfiyyət göstəricilərinin dəyişməsinə səbəb olur. **Zorakı cinayətlərin dinamikasına təsir edən neqativ faktorlara aşağıdakıları göstərmək olar:**

- ✓ cinayət etməyə cəhdlə müqayisədə bitmiş cinayətlərin sayının artması;
- ✓ zorakı cinayətlərin artması müşahidə olunan regionlarda ağırlaşdırıcı hallarda qəsdən adam öldürmə cinayətlərinin payının artması;
- ✓ qəsdən adam öldürmə cinayətlərinin daha ictimai təhlükəli növlərinin, xüsusilə də, odlu silahın tətbiqi ilə törədilən adam öldürmə cinayətlərinin kəmiyyətinin artması;
- ✓ insanların həyat və sağlamlığı əleyhinə qrup halında cinayətkar qəsdlərin artması;
- ✓ zorakı cinayətlərin residivinin artması;
- ✓ zorakılıqla bağlı cinayətlərin peşəkar cinayətkarlar tərəfindən törədilməsi (sifarişli qətlər və s.);
- ✓ xüsusi amansızlıqla törədilən zorakı cinayətlərin sayının artması.

Ağır zorakı cinayətlərin təhlili həm də onların törədilməsi yeri, vaxtı və üsulu kimi kriminoloji əhəmiyyətli əlamətlərin öyrənilməsinə də nəzərdə tutur.

Ağır zorakı cinayətlərin əksər hissəsi vətəndaşların yaşayış yerlərində, yaxud da küçələrdə və digər ictimai yerlərdə, bu cinayətlərin təxminən 2/3 hissəsi isə mənzillərdə (yaşayış sahələrində) törədilir.

Artıq qeyd etdiyimiz kimi baxılan cinayətlərin mühüm kriminoloji xüsusiyyətlərindən biri bu növ cinayətlərin törədilməsi vaxtıdır. Bu amilin təhlilini bir sıra göstəricilər üzrə aparmaq olar: ilin vaxtı, həftənin günü, sutkanın vaxtı və s. üzrə.

Zorakı cinayətlərin əksər hissəsi ilin yaz və yay mövsümlərində baş verir. Sutka ərzində isə bu növ cinayətlərin daha çox saat 18⁰⁰-24⁰⁰ radələrində törədilməsinə təsadüf edilir.

Zərərçəkmiş şəxsin şəxsiyyəti, cinayətkarla onun əvvəlki əlaqəsi, cinayət törədilərkən onun davranışı haqqında məlumatlar da mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Ağır zorakı cinayətlərdən zərərçəkmiş şəxslər əksər hallarda cinayətkarlarla az və ya uzun müddətdə əlaqədə olurlar. Adam öldürmə cinayətləri ilə müqayisədə qəsdən bədənə ağır xəsarət yetirmə cinayətləri üçün aşağıdakı xüsusiyyətlər xarakterikdir:

- böyük əksəriyyəti şəhər yerlərində törədilir;
- az bir hissəsi qrup halında törədilir;
- bu cinayətlərin əksəriyyəti əvvəllər tanış olmayan şəxslər tərəfindən törədilir.

İndi isə zorlama cinayətlərinin kriminoloji xüsusiyyətləri üzərində dayanacaq.

Zorlama cinayətlərinin səciyyəvi xüsusiyyətləri aşağıdakılardır:

- latentliyi yüksəkdir;
- daha çox qrup halında törədilir.

Zorlama cinayətinin qurbanlarının çoxusu qadınlar və yetkinlik yaşına çatmayan şəxslərdir.

Ağır zorakı cinayətlərlə xuliqanlıq cinayətləri arasında bir çox ümumi cəhətlər mövcuddur. Belə kriminoloji vahidliyin başlıca səbəbi ondan ibarətdir ki, əksər hallarda xuliqanlıq hərəkətləri yalnız ictimai qaydaya deyil, həm də şəxsiyyətə qəsd edir. Buna görə də ağır zorakı cinayətlərin kriminoloji xüsusiyyətləri haqqında məlumatlar xuliqanlıq cinayətlərinin xüsusiyyətləri haqqında kriminoloji məlumatlarla üst-üstə düşür.

Şəxsiyyət əleyhinə olan ağır cinayətlərdən fərqli olaraq xuliqanlıq daha geniş yayılmış cinayətdir. Ümumi cinayətlərin strukturunda bu cinayətlərin payı törədilən digər zorakı cinayətlərlə müqayisədə bir neçə dəfə çoxdur

(qəsdən adam öldürmə, quldurluq, soyğunçuluq, zorlama cinayətləri ilə müqayisədə).

Zorakı cinayətkarlığın göstəricilərindən biri də onun təsadüfi xarakter daşması, məişətdə və insanların asudə vaxtlarında törədilməsidir.

***SUAL 2. Zorakı cinayətkarların şəxsiyyətinin
kriminoloji xüsusiyyətləri.***

Zorakı cinayətlər son dövrlər daha çox yetkinlik yaşına çatmayan və gənc nəslə mənsub olan şəxslər tərəfindən törədilir. Qadınlar isə çox vaxt bu növ cinayətlərin qurbanı olurlar (əsasən zorlama cinayətinin).

Ağır zorakı cinayətlər nisbətən məişət xarakteri daşıyır və əsasən yaşı 30-dan yuxarı olan şəxslər tərəfindən törədilir.

Zorakı cinayətlərin təqribən 12-19%-i sərxoş vəziyyətdə törədilir. Bu növ cinayətlər əksər hallarda əmək qabiliyyətli işləməyən və ya oxumayan şəxslər tərəfindən törədilir və onların çoxunu orta təhsilli şəxslər təşkil edirlər. Bu da onların təhsil və mədəni səviyyəsinin aşağı olmasını sübut edir. Zorakı cinayətkarların şəxsiyyətini xarakterizə edən əlamətlərdən biri, onlar tərəfindən törədilən cinayətlərin əksəriyyətində residivin olmasıdır. Bu xüsusiyyət onların davranışlarında cəmiyyətə- zidd baxışların, yönəlişlərin təsiri ilə bağlıdır.

Kriminoloji tədqiqatlar zamanı ağır zorakı cinayətlərin böyük hissəsinin qisas motivi ilə törədilməsi müəyyən edilmişdir.

Zorlama cinayətlərində motiv seksual tələbatın ödənilməsidir. Xuliqanlıq cinayətinin motivi isə digər cinayətlərin motivindən kəskin fərqlənir. Cəmiyyətə açıqca hörmətsizlik ifadə edilməsi xuliqanlıqın sosial mahiyyətini təşkil edir. Cəmiyyətə açıqca hörmətsizlik etmə dedikdə, şəxsin özü və ətrafdakı digər şəxslər üçün aşkar surətdə ictimai qaydaya əhəmiyyətli dərəcədə laqeydlik, etinasızlıq göstərilməsi, cəmiyyətdə hamı tərəfindən qəbul olunmuş elementar davranış, əxlaq, mənəviyyat normalarının pozulması başa düşülür. Xuliqanlıq zamanı şəxsin hərəkətləri şəxsi motivlərə görə konkret şəxsə qarşı deyil, çox zaman heç tanımadığı şəxsə qarşı yönəlmiş olur. Bu cinayətin motivi cinayət törətmiş şəxsin digər şəxslər dairəsində özünün müstəsna şəxsiyyət olduğunu və başqalarından əsaslı surətdə fərqləndiyini təsdiq etməkdir.

Kriminoloji ədəbiyyatlarda zorakı cinayətkarların aşağıdakı tipləri

göstərilir:

1. Rasional tip (öz problemlərini yalnız güc yolu ilə həll edir). Bu tipə mənsub olan cinayətkarlar əsasən tamah, seksual ehti-yacların ödənilməsi və s. motivlərlə bağlı cinayətlər törədirlər.

2. İmpulsiv tip (cinayətləri əsasən qisas və qısqanclıq motivi ilə bağlı törədirlər).

3 Qəddar tip (zorakılıqla öz daxilində mənəvi rahatlıq tapır). Bu tipə mənsub olan şəxslər çox vaxt əvvəllər zorakı təsirə məruz qalmış şəxslər olurlar.

4. Patoloji tip (bu tipə aid olan şəxslərdə zorakılığın əsas səbəbi onda olan psixi qüsurlar, gərgin psix-emosional vəziyyətdir).

5. Konformist tip (müəyyən təsir altında cinayət törətmiş şəxslər).

SUAL 3. Zorakı cinayətlərin səbəbləri və xəbərdar edilməsinin əsas istiqamətləri.

Cinayətkarların şəxsiyyətinin və onlar tərəfindən törədilən cinayətlərin yuxarıda qeyd edilən statistik və empirik xüsusiyyətləri kriminoloji amillərlə şərtlənən, bəzən də bilavasitə onları yaradan halları müəyyən etməyə kömək edir. Ümumi planda bu amillər sosial həyatın, məişət və asudə vaxt kimi sahələrinə xas olan ziddiyyətləri özündə əks etdirir.

Son bir neçə ildə kriminogen təsir mənbələri qismində yalnız sosial həyatın müxtəlif amilləri, ayrı-ayrı mikromühitlər və mikroqruplar deyil, həm də geniş sosial-iqtisadi irəliləyişlər və proqreslər də çıxış edir. Qeyd edilən təzahürlər və proseslər öz-özlüyündə ənənəvi kriminogen amillərin təsirini kəskinləşdirir.

Şəxsiyyət əleyhinə cinayətlərin törədilməsi ilə səbəbli əlaqədə olan obyektiv amillərin siyahısında əsas yerlərdən birini mənzil şəraiti tutur.

Kriminoloji münaqişələr, onların ardınca isə cinayətlər daha çox boşanmış, lakin hələ də bir mənzildə yaşayan keçmiş ər-arvad, birgə yaşayan qohumlar arasında baş verir.

Qeyd edilən obyektiv-kriminogen amillərin aradan qaldırılması mürəkkəb və çoxlu vəsait tələb edən vəziyyətdir. Əvvəlki sosial-iqtisadi sistemin dağılması dövründə bu məsələnin həlli gözlənilməyən çətinliklər doğurur. Eyni zamanda müasir şəraitdə yaradılmış yardım, sosial müdafiə fondları, bu vəziyyətdən çıxış üçün real şəraitin yaradılması məqsədi daşıyır.

Zorakı cinayətlərin artmasına təkan verən əsas səbəblərdən biri də asudə vaxtın düzgün təşkil edilməməsidir.

Bu neqativ halın qarşısını almaq üçün əhəlinin kütləvi istirahəti üçün nəzərdə tutulmuş ictimai yerlərinin sayının artırılması, asudə vaxtın burada səmərəli keçirilməsi üçün əlverişli şəraitin yaradılması tələb olunur.

İnsanların maddi və sosial şəraitlərinin dözülməz həddə olması zorakı cinayətlərin artmasına təkan verən əsas amillərdən biridir.

Maddi vəziyyət insanı heç də məhz zorakı cinayətlərin törədilməsinə sövq edən əsas amil kimi qiymətləndirilə bilməz. Bu vəziyyətin kriminogen

əhəmiyyəti şəxsin mütəmadi olaraq maddi cəhətdən təmin olunmaması, daimi ehtiyac içərisində yaşaması ilə izah olunur. Məhz belə neqativ şəraitlər şəxsi yaşamaq üçün hər hansı bir addım (hətta cinayət də olsa) atmağa vadar edir.

Kriminoloji tədqiqatlar zamanı zorakı cinayətkarlığın inkişafına təkan verən aşağıdakı hallar müəyyən edilmişdir:

1. Ailə tərbiyəsində yol verilən qüsurlar.

– ailədə kriminogen kefiyyətlərin formalaşması (ailədə olan mübahisələrin güc tətbiq edilməsi yolu ilə həll edilməsi);

– yetkinlik yaşına çatmayanlarda formalaşan kriminogen xüsusiyyətlərə ailənin əks təsirinin olmaması.

2. Məktəb tərbiyəsinin lazımi səviyyədə olmaması.

– orta təhsil müəssisələrində mənəvi dəyərlərin lazımi səviyyədə təbliğ edilməməsi.

3. Gənclər arasında spirtli içkilərə və narkotik vasitələrin qəbuluna meylin artması.

4. Mənəvi dəyərlərin istehlakına yönələn mədəniyyətin maddi dəyərlərin istehlakına yönələn dəyərlərlə əvəz edilməsi.

5. İdeoloji, siyasi, mənəvi və iqtisadi krizis. Sosial təbəqələşmə.

6. HMO-nun fəaliyyətinin effektiv təşkil edilməməsi.

Konkret və məqsədyönlü profilaktik təsir əhalinin müxtəlif qruplarının və təbəqələrin kriminoloji əhəmiyyətli sosial-demoqrafik və digər əlamətlərinin uçotu olmadan mümkün deyil. Bu uçot şəhərlərin, rayonların, qəsəbələrin, mikrorayonların, ayrı-ayrı evlərin pasportlaşdırılması üzrə xüsusi işin aparılması vasitəsilə təmin edilə bilər. Alınmış məlumatlar konkret ərazidə kriminogen vəziyyətin müəyyən xarakteri barədə təsəvvür yaratmağa köməklik edər.

Zorakı cinayətkarlığın xəbərdar olunması tədbirlərinə aşağıdakıları aid etmək olar:

- dövlətin apardığı islahatların milli-mənəvi dəyərlərə əsaslanaraq istiqamətləndirilməsi;

- ailəyə qarşı qayğı və diqqətin artırılması;
- təhsil müəssisələrində tərbiyə sisteminin təkmilləşdirilməsi;
- asudə vaxtın düzgün təşkili;
- dövlətin mədəniyyət və informasiya sahəsində apardığı siyasətin təkmilləşdirilməsi (sağlam həyat tərzinin təbliği);
- hüquqi təbliğat və hüquqi tərbiyə sisteminin daha ahəngdar işləməsi;
- viktimoloji profilaktikanın lazımi səviyyədə aparılması;
- qanunsuz silah dövriyyəsinin qarşısının alınması;
- HMO-nun fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi.

Son illər ölkədə aparılan fəal hüquq-mühafizə siyasəti, qanunvericilik və normativ-hüquqi bazanın beynəlxalq standartlara uyğun təkmilləşdirilməsi, asayişin təmini işinin düzgün və məqsədyönlü təşkili sahəsində müsbət nəticələr əldə edilmiş, ictimai-siyasi sabitliyin dönməzliyinə nail olunmuşdur.

Görülən səriştəli və qətiyyətli tədbirlər nəticəsində ağır və təhlükəli cinayətlərin, o cümlədən qəsdən adam öldürmə və şəxsiyyət əleyhinə olan digər hadisələrin də getdikcə azalması müşahidə olunur.

Bununla yanaşı, insan hüquqlarının, o cümlədən vətəndaşların yaşamaq və sağlamlıq hüquqlarının təmin edilməsi haqqında Konstitusiya müddəalarının qüsursuz yerinə yetirilməsi baxımından, qəsdən adam öldürmə və şəxsiyyət əleyhinə yönələn digər ağır cinayətlərlə əlaqədar hər bir faktın araşdırılması, onların törədilmə səbəblərinin və şəraitinin aradan qaldırılması, belə halların təkrarlanmaması üçün təxirəsalınmaz tədbirlərin görülməsi son dərəcə vacib şərtidir.

Keçirilmiş yoxlamalar və vəziyyətin məqsədli öyrənilməsi göstərir ki, ümumən profilaktika işində yol verilən nöqsanlar, cinayətkarlıqla, xüsusən də cinayətlərin ayrı-ayrı növləri ilə mübarizənin kompleks şəklində təşkil olunmaması, o cümlədən onların baş verməsinə şərait yaradan amillərin vaxtında aşkar edilərək qarşısının alınması üçün profilaktik tədbirlərin görülməməsi bəzən ağır nəticələrə səbəb olur.

Şəxsiyyət əleyhinə olan bir çox cinayətlərin ailə-məişət münəqişəsi

zəminində və odlu silahdan istifadə edilməklə törədilməsinə, eləcə də onların müəyyən edilmiş qaydalara uyğun saxlanılmasına, xüsusən də münaqişəli, sərxoşluğa meyilli, ruhi xəstələr və narkomanlar yaşayan ailələrdə belə silahların olması kimi xüsusiyyətlərə lazımı diqqət yetirilməlidir.

Qəsdən adam öldürmə cinayətlərinin baş verməsinə gətirib çıxara biləcək döymə, müxtəlif bədən xəsarətlərinin yetirilməsi, ölümlə hədələmə və xuliqanlıq faktları haqqında daxil olmuş məlumatların dərhal yoxlanılması böyük əhəmiyyət kəsb edir. Həmçinin, belə hüquqazidd əməllərin mütəmadi xarakter almasına əhəmiyyət verilməməsi, cəzasızlıq şəraitində təhlükəli əməllərin davam etdirilməsi və ya zərərçəkənin çarəsizlikdən əks tədbirlərə əl atması, nəticə etibarlı ilə daha ağır cinayətlərə gətirib çıxara bilər.

Bundan başqa, ağır cinayətlər baş verdikdən sonra da onların “istizlərlə” açılmasına ilkin mərhələdə ciddi yanaşılmalı, aidiyyəti xidmətlərin iştirakı tam təmin olunmalıdır. Eyni zamanda, böyük səriştə və yüksək peşəkarlıq tələb edən bu növ cinayətlərin açılması işində gənc kadrların hazırlanmasına da xüsusi diqqət yetirilməlidir.

NƏTİCƏ

Zorakı cinayətlər öz məqsədinə çatmaq üçün cinayətkar tərəfindən psixi və ya fiziki zor tətbiq etməklə törədilən cinayətlərin cəmidir. Biz zorakı cinayətkarlığın aşağıdakı qaydada təsnifatını verdik:

1. Kriminal motivasiyanın tərkib elementi kimi çıxış edən zorakı cinayətlər. Bu zaman kriminal qəsdin əsas obyektı insanın həyatı və sağlamlığı olur.

2. Cinayətkar məqsədə çatmaq üçün zorakılığın müəyyən vasitə qismində çıxış etdiyi zorakı cinayətlər.

Zorakı cinayətlərin dinamikasına təsir edən neqativ faktorlar aşağıdakılardır:

1) cinayət etməyə cəhdlə müqayisədə bitmiş cinayətlərin sayının artması;

2) zorakı cinayətlərin artması müşahidə olunan regionlarda ağırlaşdırıcı hallarda adam öldürmə cinayətlərinin payının artması;

3) insanların həyat və səhhətinə qrup halında cinayətkar qəsdlərin arması;

4) zorakı cinayətlərin residivinin artması;

5) zorakılıqla bağlı cinayətlərin peşəkar cinayətkarlar tərəfindən törədilməsi.

Zorakı cinayətlərin mühüm kriminoloji xüsusiyyətlərindən biri bu növ cinayətlərin törədilməsi vaxtıdır. Onların əksəriyyəti yaz və yay mövsümlərində baş verir. Sutka ərzində isə bu növ cinayətlərin daha çox saat 18⁰⁰-24⁰⁰ radələrində törədilməsinə təsadüf edir.

Zorakı cinayətkarların şəxsiyyətini xarakterizə edərkən onların aşağıdakı tiplərə bölgüsü verildi:

1. rasiyal tip;

2. impulsiv tip;

3. qəddar tip;

4. patoloji tip;

5. konformist tip.

Kriminoloji tədqiqatlar zamanı zorakı cinayətkarlığın inkişafına təkan verən aşağıdakı hallar müəyyən edilmişdir:

1. ailə tərbiyəsində yol verilən qüsurlar;
2. məktəb tərbiyəsində yol verilən qüsurlar;
3. gənclər arasında spirtli içkilərə və narkotik vasitələrin qəbuluna meylin artması;
4. mənəvi dəyərlərin istehlakına yönələn mədəniyyətin maddi dəyərlərin istehlakına yönələn dəyərlərlə əvəz edilməsi;
5. ideoloji, mənəvi, siyasi və iqtisadi krizis. Sosial təbəqələşmə;
6. HMO-nun fəaliyyətinin effektiv təşkil edilməməsi.